

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Tilbakeblikk

Norske landskap i endring

Tilbakeblikk

Norske landskap i endring

Det norske landskapet er en del av våre omgivelser og vår nasjonale identitet, og det rommer viktige estetiske, biologiske og kulturelle verdier. Landskapet er også grunnlag for verdiskaping, enten det er fra beitende dyr, vedhogst og annet tradisjonelt landbruk eller fra reiseliv, opplevelsesturisme og andre nyere næringer.

Det landskapet vi har rundt oss i dag er formet gjennom generasjoners bruk som har satt ulike spor. Spor som både kan hjelpe oss til å forstå historien, og som kan bidra til kloke og bevisste valg for framtida. Kulturlandskapet speiler virkningene av politiske veivalg, økonomiske drivkrefter og bruk av ny kunnskap og teknologi. Landskapet vil derfor være i stadig endring. Landbruket er svært viktig for norske kulturlandskap, og landbrukspolitikken er derfor avgjørende for utviklingen av landskapet framover.

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) har ansvar for å framskaffe vitenskapelig, statistisk informasjon om landskapsendringene i Norge. Dette inngår i et nasjonalt program for overvåking av tilstand og endringer i jordbrukets kulturlandskap. Vi har også visualisert landskapsendringene, noe vi viser fram her og på utstillingen «Tilbakeblikk – norsk landskap i endring». Ved å lete fram fotografier fra ulike perioder fra 1860-tallet og fram til i dag, har vår fotograf Oskar Puschmann oppsøkt nøyaktig samme sted og fotografert samme landskap og viser dermed gjennom bilder endringer som spenner over 150 års norsk landskaps historie.

Vi håper du finner vår fortelling om landskapsendringer i Norge interessant og tankevekkende, eller at du ganske enkelt vil nyte de vakre bildene.

Alvhild Hedstein

Alvhild Hedstein

adm. direktør

Norsk institutt for bioøkonomi

Forsidebilde:

Skei i Leka kommune, Nord-Trøndelag

I Norge begynte fotografiapparatet å bli allment utbredt i 1920-40-åra, og i dag er mange av disse eldre familiebildene like gamle som våre eldste innbyggere. Når disse dessverre en dag faller fra, vil de ofte ta med seg historiene bak sine egne familie- og hjemstedsbilder. I alle familier vil det derfor alltid haste med å skrive ned bildehistoriene fra de få som fortsatt kan og vet.

I Tilbakeblikk-prosjektet erfarer vi stadig hvor unike bilder er som sosiale døråpnere til lærerike samtaler om våre «glemte dager». Bildene her er fra Skei på øya Leka i Nord-Trøndelag – i 2012 ett av Norges 22 Utvalgte kulturlandskap. Her har flere forstått at lokale bilder har en stor verdi for å forstå landskapets historie, men og for å videreutvikle landskapet i pakt med tidligere bruk.

Ca. 1940
Skei i Leka kommune,
Nord-Trøndelag.

Foto: Ukjent
© Arnfinn Holand.

2010
Skei i Leka kommune,
Nord-Trøndelag.

Foto: Oskar Puschmann
© NIBIO

1885

Hellesylt, Stranda kommune, Møre og Romsdal.

Foto: Axel Lindahl
©Norsk Folkemuseum.

2004

Hellesylt, Stranda kommune, Møre og Romsdal.

Foto: Oskar Puschmann
© NIBIO.

Hellesylt i Møre og Romsdal

1885

Allerede i 1880-årene ble flere Vestlandsfjorder betraktet som unike turistattraksjoner. Kombinasjonen av spektakulære fjorder og småskala jordbruksbygder hadde stor appell for mange tilreisende overklasseturister. Etter datidens europeiske finkultur var disse bygdene både «eksotiske» og nærmest å anse som forhistoriske.

2004

Til tross for en rivende næringsutvikling har mange av Vestlandets turistattraksjoner bevart sin posisjon som unike reise-mål for utenlandske turister. Kåringen av Vestlandsfjordene som verdens beste reisedestinasjon i National Geographics i 2004 bekrefter det. På Hellesylt ble det sjønære jordbruket, som i så mange andre sentrale strandsteder, tidlig fortrent til fordel for en mer reiselivsorientert sentrumsutvikling. Bolighus, nærings- og servicebygg preger bebyggelsen, men store parkeringsareal gir plass for kjøretøy som venter på ferga over til Geiranger.

1925

**Bø stasjon,
Bø kommune,
Telemark.**

Foto: Anders B. Wilse
©Norsk Folkemuseum

2004

**Bø stasjon,
Bø kommune,
Telemark.**

Foto: Oskar Puschmann
© NIBIO.

Bø stasjon i Telemark

1925

En storstilt utbygging av Norges samferdsel fra midten av 1800-tallet bidro til å endre mange småsteder radikalt. Særlig stor landskapsbetydning fikk etableringen av de mange jernbanene; både for stedet der stasjonene ble lagt, men også for jordbruket i omlandet langs traséene. Jernbanen lettet transporten betraktelig, og gjorde blant annet at meierivarer enklere kunne sendes inn til byer og tettsteder.

2004

Mange steder der det ble anlagt jernbanestasjoner vokste det fram større «stasjonsbyer». Ved Bø stasjon har det skjedd til dels på bekostning av dyrka mark, men fortsatt jordbruksdrift rundt tettstedet gir kommunesenteret Bø også i dag et klart landlig preg. Bildet viser ellers at både gammeltreet og gårdsveien er borte. Dagens tre er det som så vidt kan skimtes lengst til høyre på bildet fra 1925. Da var dette treet en del av en nyplantet allé.

1964

**Olderdalen mot
Lyngsalpene, Kåfjord
kommune, Troms**

Foto: © Aune Forlag AS.

2004

**Olderdalen mot
Lyngsalpene,
Kåfjord kommune,
Troms**

Foto: Oskar Puschmann
© NIBIO.

Olderdalen i Troms

1964

Langs hele norskekysten har befolkningen opp gjennom tidene livnært seg av både jordbruk og fiske. Mens mannen i hovedsak hadde ansvar for fisket tok kvinner og barn seg av jordbruket. Hensikten med jordbruket var oftest å være mest mulig selvforsynt med mat, mens fisket ga kontanter. Fiskebondens gårder var gjerne små, men de var utrolig mange, og preget derfor våre kyst- og fjordlandskap til godt opp i 1970-årene.

2004

Siden 1960–70 åra har det vært en storstilt nedleggelse av fiskebøndernes små gårdsbruk. Det skyldes blant annet samfunnets krav om å profesjonalisere fiskerinæringen hvor kystfiskeren kun måtte drive fiske for å få fiskekvoter. Samtidig ble lønnsomheten i de små og ofte tungdrevne gårdene stadig mindre, og mange fant seg arbeid i andre næringer. Denne næringsomleggingen har i stor grad påvirket våre kyst- og fjordlandskap, noe bildene fra Olderdalen ved Lyngsfjorden i Troms viser. Brygga og de små fiskebåtene er borte, og den åpne jordbruksmarka langs fjorden har til dels grodd helt igjen.

1994

**Løkjestølane,
Hemsedal kommune,
Buskerud.**

Foto: Oskar Puschmann
© NIBIO

2004

**Løkjestølane,
Hemsedal
kommune,
Buskerud.**

Foto: Oskar Puschmann
© NIBIO.

Løkjestølane i Buskerud

1994

Mange som ser tilbake på sitt barndoms jordbrukslandskap vil oppleve at det har endret seg. Det er naturlig og ligger i kulturlandskapets dynamiske egenart. I noen områder kan landskapet ha endret seg radikalt, mens andre igjen kan framstå som omtrent akkurat slik man husker det. Denne forskjellen uttrykkes gjerne ved begrepet grad av kontinuitet i bondens driftsformer. Dersom en bonde endrer sine driftsformer radikalt, vil man ofte se at landskapet over tid også vil endre karakter.

2004

Bildeparet fra 1994 og 2004 er et eksempel på kontinuerlig drift, og viser Løkjestølane i Hemsedal. I dette tradisjonelle seterlandskapet er graden av kontinuitet i bondens driftsformer høy, og landskapsbildene er nær sagt identiske. På mange måter representerer nok dette et unntak, ettersom hovedtrenden i både seter- og jordbrukslandskapet er en omfattende nedlegging med tilhørende landskapsendringer.

Håndredskapenes tid

Fotografier av Axel Theodor Lindahl, 1880-1890

I perioden 1880–90 var Norge inne i en veldig samfunnsmessig utvikling. Den svenske fotografen Axel T. Lindahl så tidlig at fotografier av norske jordbruksbygder kunne selges til både turister og nordmenn. Han reiste derfor landet rundt og fikk fotografert mye av det før-industrielle Norge før de store omveltningene for alvor endret landet.

Hesteredskapenes tid

Fotografier av Anders Beer Wilse, 1905-1930

Bare 30–50 år etter Lindahls reiser hadde det norske jordbrukslandskapet endret seg enormt. I denne perioden framstod Anders Beer Wilse som en av Norges viktigste landskaps- og turist-fotografer. Sannsynligvis har ingen fotograf trålet Norge slik han gjorde det i første halvpart av det 20. århundret. Arkivet etter Wilse gir oss i dag et verdifullt innblikk i det norske samfunnet på vei mot en ny tid.

Traktorens tid

Fotografier fra Aune Forlag AS, 1955-1970

Utviklingen av jordbruket fortsetter på mange måter etter samme mønster som i forrige epoke, med økt salgsproduksjon og mer intensiv bruk av innmarka. Gjennom introduksjon og bruk av maskiner endrer jordbrukslandskapet tydelig karakter fra 1950 og utover. Fotografiene fra Aune Forlag i denne perioden viser et Norge i endring, og at fargefilmen nå var blitt en del av fotografens hverdag.

Kulturlandskapets tid

Fotografier av Oskar Puschmann, 1990-2015

De siste 25 årene er kalt kulturlandskapets tid. I denne perioden er natur- og miljøvern blitt en del av norsk landbruk. Gjennom et levende kulturlandskap er målet å ta vare på de positive fellesgodene som landbruket tilfører samfunnet hånd-i-hånd med nødvendig utvikling og moderne landbruksdrift. Oskar Puschmann i NIBIO har siden 1988 fotografert jordbrukslandskap i alle landets kommuner. Han har refotografert samtlige av utstillingens eldre bildemotiver

Axel Lindahls og Anders Beer Wilses bilder eies i dag av Norsk Folkemuseum. Bildene kan ses på <http://www.nb.no/gallerinor>. Norsk Folkemuseum og Aune Forlag har vært viktige bidragsytere i dette prosjektet.

Om fotoutstillingen

Denne informasjonsbrosjyren viser et lite utvalg av bildene fra fotoutstillingen «Tilbakeblikk – norske landskap i endring». Totalt består utstillingen av 60 motiver fra ulike steder i Norge. Den er vist forskjellige steder i landet, og det er mulig å bestille utstillingen fra NIBIO.

Du finner mer informasjon på våre nettsider: www.nibio.no.
I tillegg kan du se flere bilder på www.tilbakeblikk.no.

Samarbeidspartner: Norsk Folkemuseum

Om NIBIO

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter og et avdelingskontor i Oslo.

Følg oss på Facebook

